

Belon Gellért

JÉZUS TÖRTÉNELMI VISSZHANGJA AZ I. SZÁZADBAN

Valamilyen Istent hiszek és kész! — mondta egy templombajáró hívő katolikus karácsonykor. E túlságosan leegyszerűsített, lapidáris rövidségű hitvallás eléggé elterjedt keresztényeink között. Megünneplik ezek a karácsony fényvel és meleggel átjárt napjait, résztvesznek a nagyheti szertartások megilletődött szomorúságú cselekményeiben s tompa fájdalommal állnak meg a templomok szentsírjainál. Megmerítik lelküket a feltámadási körmeneteknek, a halálon diadalt arató élet győzelmének hangulatában. De mindezt csak úgy kezelik, mint őseinktől ránk hagyott szent álmodást vagy legendát. Hogy azonban mindebből mi a valóság, és mi a jámbor ábránd s képzelgés, azzal nem foglalkoznak, és elütik azzal: ki tudja, hogy ki is volt ez valójában, és hogy egyáltalán igaz volt-e vagy sem. És ezzel a balsó kétellyel vagy bizonytalansággal élnek látszólagos keresztény életüket, és egész vallásos világnézetüket ebben a rövid hitvallásban formálják meg: Valamilyen Istent hiszek.

Ezek az erőtlén hitű keresztények nem is veszik észre, hogy valójában ez már nem is kereszténység. Ennyire vitték már a francia enciklopedisták és felvilágosodottak is a 18. században. Magának Voltaire-nek is ennyiből állott a hitvallása. Nem is több ez a modern vallásos hitvallás, mint elcsendesült, támadó hevét veszített voltérianizmus.

Rügyben maradt hit

Nem kell ezen megbotránkozunk. Hiszen a legtöbb keresztény ember érdeklődése, ismeretszerzése a hit terén megáll az iskolából való kikerülés szintjén, és ezzel a gyermeki szinten álló hitismerettel akar megküzdeni a felnőtt korban jelentkező kételyekkel és tagadásokkal.

Sok gyermek serdülő korában különleges jártasságot szerez a motorvezetés és kezelés terén; sok leány már iskolás korában nagy hozzáértést tanúsít a főzés és háztartás világában. De ha megállna tudásuk e 14–16 éves szinten, képtelenek lennének akár a motorozás, akár a háztartás minden később jelentkező problémáját megoldani.

Különös, hogy sok keresztény csak a hitismeretnél elégszik meg a gyermekkorban jól-rosszul megszerzett tudással, és ezzel a tudással akarja a hitélet minden később jelentkező feladatát megoldani. És mert saját maga nem tudja megoldani, azért a fennebb jelzett rezervált magatartásba menekül. Ha nem is tagadja meg a hitet, de felfüggeszti odaadását Jézus és a kereszténység megváltó tényeivel szemben: ki tudja, hogy is volt az valójában, és mi volt belőle igaz.

A kérdés

Itt csak a történelmi bizonyosság segít: valóban élt-e Jézus, nem mese vagy jámbor ábránd-e Jézus alakja és tanítása, nem papi mesterkedés vagy naív rajongás szülte-e a kereszténység nagy elindítója.

Mi egy kissé hajlunk afelé a felfogás felé, hogy csak a tudományokkal előrehaladt modern ember merete felvetni a kereszténység alapítójával kapcsolatban a valóság vagy mese kérdését és hogy csak modern szemlélettség érett meg arra, hogy kritizálja Jézus történetiségének bizonyítékait. Holott kiderül, hogy ezzel már az első apostolok is találkozottak. „Mert

nem mesterségesen kieszelt meséket követvén adtuk tudomástokra a mi Urunk Jézus Krisztusnak hatalmát és megjelenését — írja Szent Péter (II. Pét. 1, 16) —, hanem mint akik szemlélői voltunk az ő nagyságának.”

Szent Péter bizonyosságot szegez szembe a mese-teoretikusokkal. Nekünk is történelmi bizonyosságot kell előhozunk. Kérdés, hogy lehet-e történelmi bizonyosságot találni Jézus életével kapcsolatban.

A szentírás

A kérdésre igenlőleg kell felelnünk.

A legtermészetesebb az volna, hogy rámutatunk a szentírásra, Jézus életének leghitelesebb kútfőjére és a keresztény irodalomra, mely egészen az őskereszténységig nyúlik vissza. A baj csak az, hogy éppen a szentírások történelmi hitelében ingott meg sok ember bizalma. Ez a bizalmatlanság nemcsak abból ered, hogy olvassák a sok különféle vallás ún. szentkönyveit s azok bizonytalan sorsát, de hozzájárul az a letagadhatatlan tény is, hogy Krisztustól 1500-ig úgyszólván csak a papok értettek az írás-olvasáshoz. A francia *clerc* szó egyképpen jelent írástudót és papot. Így tehát a papok kezén lévén a szentkönyvek egyedüli és kizárólagos sorsa, egyesek úgy vélik, a papok azt csináltak velük, amit csak akartak, úgy változtatták, toldozták-foldozták, ahogy nekik tetszett vagy érdekeik megkövetelték.

Ezzel szemben áll azonban, hogy mind az őskeresztény irodalom, mind a szentírás kiállta a legélesebb kritika kifogásait. Elég csak pl. a protestáns Nestle kritikai szentírás-szövegébe belelapoznunk, hogy lássuk, milyen óriási felkészültséggel állítják össze a kódexek százaiából a szentírás szövegét. Elég volna csak a legújabb felfedezésekre utalnunk, melyek szerint 120-ból — tehát 80—90 évvel Jézus földi élete utánról — származnak szentírás-másolatok, amelyek szószerint megegyeznek a mindig és ma is használt szentírás szöveggel.

A görögök vagy rómaiak történetíróinak művei IX—X. századi másolatokból ismeretesek, tehát a történetknél ezer—ezeröttszáz évvel későbbi időkből, és senkinek nem jut eszébe kétségbe vonni, hogy élt Periklész vagy Nagy Sándor, Caesar vagy Augustus. De mert Jézus életéről szóló szentkönyvek csupán évtizedekkel későbbi másolatokból ismerhetők, vannak, akik Jézus létét is kétségbevonják.

De ez nem csoda. Closen írja, hogy a szavakba testesült isteni ígének sincs más sorsa, mint a testbeöltözött Igének: Jézusnak. Jézus pedig azt mondja magáról: „Atyám nevében jöttem, de nem fogadtatok el; ha más a saját nevében jön, azt elfogadjátok.” (Ján. 5, 43.) Más történelmi tényeknek nem kell hitelükért harcolniok és kevesebb történelmi bizonyosság is elég megbízhatóságuk elfogadására. A szentírással szemben azonban kérlelhetetlenül szigorú az emberi bírálat.

De a szentírás kibírja a kritikát. Pszichikailag teljesen kizárta a szentkönyvek megváltoztatását (és ezt nem szokták számításba venni) az a felekezetre való szakadás, ami — ha nem is a mai arányokban — megvolt már az ősegyházban, már az apostolok idejében is. Szent Pál ezekkel kapcsolatban írja: „Szükséges, hogy meghasonlások is legyenek, hogy a kipróbáltak nyilvánvalók legyenek köztetek.” (I. Kor. 11, 19.) Jézus is azt mondja: „Szükséges, hogy botrányok legyenek.” (Mt. 18, 7.) Sehol kézzelfoghatóbban nem igazolódik Isten bravúrja, mely a rosszból is jót tud előhozni: mert éppen a szentírások eredetiségének megőrzésében volt szerepük ezeknek a kínos és botrányoztató pártoskodásoknak és szakadásoknak.

Ha tíz testvér örökli például az atyai vagyont és mindegyiknek a kezében van a végrendelet egy hiteles példánya, akkor a végrendeleten vi-

tázní, veszekedni lehet, magyarázni így vagy úgy módjukban áll a testvéreknek, csap éppen egyet nem tehetnek meg: letagadni vagy megváltoztatni a végrendeletet. Ha egyik-másik kísértésbe jönne a saját példányába a saját érdekét szolgáló változtatást betoldani, a többi kilenc joggal tiltakoznék: ez nincs benne a mi példányunkban, ez hamisítás.

Jézus életét és tanítását már az apostolok idejében jelentkező szakadások s felekezetek különféleképp magyarázták, de a szent könyvveken s a bennük foglalt tényeken egyik sem változtathatót éppen a szemben álló felekezetek árgus tekintete miatt. A katolikusok szentírása és gnosztikus-enkratita eretnokségű Tatian (Kr. u. 172 táján) szentírása szószerint egyezik, akárcsak most a katolikus és protestáns bibliák. Ha egy pápa vagy akár csak egy szerzetes betoldani vagy másítani próbált volna valamit a szentírásokban, az ellenfelek diadallal csaptak volna le rájuk mint hamisítókra.

Így vált az akkori bomlás a kereszténység mai védelmezőjévé s igazolójávé: a szentírás sértetlen épségének garانتálójávé.

Kereszténységen kívüli írók

De bármennyire bizonyítjuk a forráskutatás legmegbízhatóbb eszközeivel a szentíratok hitelességét, és bármily világosan álljon előttünk a krisztusi tanítás akaratlan változásának vagy céltudatos változtatásának lélektani és történelmi lehetetlensége: a mai ember szeretne nem-keresztény forrásokból is bizonyosságot meríteni Jézus történelmi valóságáról. Olyan íróktól és történelmi dokumentumokból, melyek mentesek az esetleges keresztény elfogultságtól.

Tacitus ennyit ír Krisztusról: „E név (keresztény) Krisztustól származik, akit Tiberius uralkodása alatt Poncius Pilátus helytartó halálra ítélt, és a már egyszer elfojtott pusztító babonáság a jelenben ismét feltört nemcsak Judeában, ahol ez az irányzat keletkezett, hanem Rómában is, ahová minden sötét és szégyenteljes irányzat összefut és híveket nyer.” (Annales 15, 44, 5.)

Suetonius Claudius császár életrajzában így emlékezik meg Krisztusról, mikor a császár különböző népek fölött való intézkedéseit felsorolja: „A zsidókat, akik Krisztus látására folyton nyugtalankodtak, Rómából száműzte.” (Vita Claudii 25, 4.)

Keresztényekről ők is, mások is többször és bővebben megemlékeznek, de itt egyedül a Krisztusra vonatkozó dokumentumokat vesszük figyelembe.

E két történetíró két mondatán kívül nem találunk Krisztusról pogány feljegyzést. De ide kell vennünk azt a capitóliumi szénrajzot, amit a császári paloták kaszárnyájának falára rajzolt egy Alexamenos nevű keresztény katonatársa. A rajzon egy kereszt áll, rajta számárfejes alak, előtte egy kuporgó ember, és fölírása: *Alexamenos sebete theon* (= Alexamenos imádja Istenét). Ha itt Krisztus neve nem is szerepel, a kereszt összekapcsolása az istenhittel nyilvánvalóan Krisztusra utal.

Hasonlóképp történelmi bizonyíték az a tény, hogy Hadrián császár 135 után a különben jelentéktelen falucskába, Betlehembe Anodisz istenség tiszteletére berket és szentélyt építtetett és Jeruzsálemben, a városnak egyébként sem nem központi, sem nem kiemelkedő pontján, a Kálvária hegyén Vénusz istennő szobrát, Krisztus sirja fölé pedig Juppiter templomát s szobrát állíttatta föl, miután nagyarányú földmunkákkal tette alkalmassá a talajt az építkezések számára. E három építkezésben az a figyelemre méltó, hogy mind Betlehem, mind Jeruzsálem e részei kívül estek a városfejlődés csomópontjából, „civil” szemmel nézve elhagyatott

helyek voltak. Ha Hadriánusz császár mégis érdemesnek tartotta, hogy éppen ezeken a helyeken, és éppen a legfőbb és legközkedveltebb istenségek szentélyeit felállítani, ez csupán a keresztény kultusz ellensúlyozására történt. Hadrián azt akarta dokumentálni, hogy a győztes birodalom győztes istenei diadalmaskodtak a legyőzöttek Istene felett.

A zsidó források

A legtermészetesebb az lenne, ha a zsidó történelemben kapnánk adatokat Jézus életére vonatkozóan. Innét azonban nem kapunk mást, mint vagy hallgatást, vagy gyalázkodást. Az apostolok első prédikációira a zsidóság fejei azt a törvényt hozzák, „hogy egyáltalán ne beszéljenek és ne tanítsanak Jézus nevében.” (Csel. 3, 18.) A hallgatásra való ítélés a történelem egyik legnagyobb büntetése, és ezt szánták Jézusnak. De mert nem lehetett hallgatni, azért a legkorábbi talmudi hagyományok a gyalázkodás fegyveréhez nyúlnak. Az evangéliumokban is olvashatjuk, hogy Jézust csalónak (Mt. 27, 63.), ámítónak (Ján. 7, 12.), lázítónak mondják; de sokszor olyan istenkáromló kifejezésekkel is illetik, mint gyalázat fia, paráznaság fia, vagy csak egyszerűen „az az ember”.

Csak *Josephus Flavius* a kivétel, aki majdnem kortársa volt Jézusnak. *Antiquitates* c. művében így ír: „Abban az időben élt Jézus, egy bölcs férfiú, ha szabad egyáltalán őt embernek nevezni. Sok csodát tett, tanította az embereket, akik az igazságra vágyódtak; sok zsidó és pogányt vont magához. Ez volt a messiás (a Krisztus). Hívei nem szüntek meg őt szeretni még akkor sem, amikor főembereink kérésére Poncius Pilátus kerezztre feszítette. Megjelent ugyanis harmadnapra élve, ahogy ezt és sok mást a próféták előre megmondották róla. A nevét viselő keresztények csoportja a mai napig fennáll.” (18, 3, 3.). — Ez a szövegrész kitűnő bizonyíték volna, ha némelyek nem vonnák kétségbe hitelességét. Bár minden kódexben benne található teljesen, és ez nagy bizonyíték hitelessége mellett. A kritikusok álláspontja különböző. A katolikus Lagrange domonkosrendi tudós betoldottnak tartja, a minden szöveget kérelhetetlen kritikával bíráló racionalista Harnack eredetinek és hitelesnek. Mert vitatott, nem építjük rá érvelésünket, bár ami vitatott, arról még nem biztos, hogy hamis. Mindenesetre, ha hiteles szöveg is, meg kell állapítanunk, hogy odavetett megjegyzésnél nem több: Jézust arra sem érdemesítette, hogy legalább egy fejezetet szentelt volna neki. Igaz, hogy a zsidók által nagyrabecsült Keresztelő Szent Jánosról is csak hasonló módon emlékezik meg.

Képszerű látás

Ha így egybefoglalva nézzük ezeket az adatokat, meg kell állapítani, hogy nagyon szűkszavú és kevés az, amit Krisztusról írnak. És nem csak hogy kevés, de alábecsülő, sőt gyalázkodó. Se kimerítő tudósításokat nem adnak Jézus életéről, se színes riportokat csodáiról.

De ezeket a dolgokat nem szenzációkra éhes korunk nézőmódján kell néznünk, mely többnyire aszerint bírál el valamit, milyen mozgalmassággal, lármával és feltűnéssel jelenik meg szeme előtt. De nem kell néznünk azzal a középkorból örökölt szemlélettel sem, mely a prófétai-költői látomásmódot konkrétan értelmezve, szó szerint véve képzelte el Jézus földi életét: amit hitében vallott, azt szemével is látni vélte.

Ez a hívő felfogás s a gyermek eidétikus, képszerű látásához a nagy költők s művészek élményeihez hasonlatos. Hogy Wagner a vitorlakötelek csapkodásaiban egy operát, Beethoven a heiligenkreutzi malom kerekének

forgásában egy szimfónia-tételt élt meg, attól sem a vitorlakötelekkel bajlódó matróz, sem a molnár nem látott többet. Mert a hívó ember a názáreti házban leereszkedni látja a menyországot különös fényeivel, attól a názáretiek nem láttak többet az egyszerű falusi háznál. Ha azt énekeljük: „Amikor szent lelkedet, Megváltónk, kiadtad, a világ megreszketett, megrendült alattad” — úgy képzeljük el, hogy Jézus halála pillanatában az egész világot lökés rázza meg, és mindenkinek tudomásul kellett vennie ezt a valóban világtörténelmi eseményt. Dante például a Golgota ormát a világ legmagasabb pontján képzelte a föld közepének vonalában. Ez a látásmód igaz, de úgy, ahogyan igazunk van akkor, amikor a bimbóban benne látjuk a virágot, a tölgy-palántában a hatalmas fát; hiszen mindez lényege szerint már jelen van, de a testi szem nem látja még, a hozzá nem értő meg még mosolyog is rajtunk, hogy egy kipattanó gombocskában virágot képzelünk vagy egy gyenge hajtásban terebélyes lombkoronát.

Jézus földi élete valóban világesemény volt az Isten kegyelmi világában, de ebből a kívülálló alig láttak meg valamit. De valamit azért megláttak, és nekünk ez a fontos. Nem baj, hogy ezt csak egy-egy oda-vetett megjegyzéssel regisztrálják, és az sem baj, hogy alábecsülik vagy ócsárolják. Éppen ez garantálja Jézus kétségtelen történelmi valóságát és a bizonyosságot, hogy élt s nem a vallásos képzelet álmolta e világba. Ha a keresztény írókat képzelgéssel lehetne is vádolni, Tacitust vagy Suetoniust bizonyára nem lehet. És ha a rajongó hitű őskeresztényekre azt mondhatná valaki, hogy vágyálmaiknak alakot teremtettek, a talmudot már aligha lehet azzal gyanúsítani, hogy fantom ellen hadakozik.

A nem keresztény történelmi dokumentumoknak éppen az ad bizonyító erőt, amin első tekintetre botránkozunk vagy szégyenkezünk, hogy t. i. csak ennyit és csak így írnak Jézusról. Josphus Flavius néhány elismerő szava Krisztusról abban a hírben áll, hogy ez csak későbbi keresztény betoldás. Ha Tacitus vagy Suetonius oldalakat írt volna Jézusról, akkor vagy az a gyanú forogna fenn, hogy ezek is későbbi betoldások, vagy azzal vádolnák őket, hogy elfogultak voltak a kereszténység iránt. Így azonban Jézus történetiségét igazolják.

Igy kellett lennie

Majdnem azt kell mondanunk, hogy ha a pogány kútfőkben többet és elismerőbbet olvashatnánk Jézusról, akkor ez szinte kiesnék Jézus egész felfogásából és eszmerendszeréből. Jézus ugyanis azzal az igénnyel jött, hogy a csendben rejlő értékek és valóságok feltárója legyen. Szent Pál a hitet így határozza meg: „A hit pedig a remélt dolgok valósága, meggyőződés a nem szemléletről.” (Zsid. 11, 1.) A hit világában lévő dolgok, igazságok és élet nem más, mint az Isten módján létező igazságok és élet. Isten köntöse pedig a láthatatlanság. A láthatatlanságra pedig azzal lehet rámutatni, ami a láthatatlansághoz a legközelebb esik: az alig látható étellel és az alig látható szavakkal.

Ezért nem jött el Jézus — már a próféta is így mondja — áradó özönvíz módján, hanem a leszálló harmat észrevétlenségében. (Iz. 45, 8.) Ezért nem jött el körölcsei felsőbbségének mindenkit elnémitó és minden bűnt s bűnöst felperzselő hevével, hanem „a gonoszt” szájának lehetetlennel megsemmisíteni akaró Szentlelkével. (II. Tessz. 2, 8.) Ezért nem jött a világesemények nagy látványosságaival és hangzónéval, hanem az éjszakában suttogva beszélők meghittségével. (Mt. 10, 27.) Az evangélista mintegy mottóul idézi a prófétából: „Nem verseng és nem kiáltoz, sem az utcán nem hallja senki a szavát. A megroppant nádat nem törli el és a

füstölgő mécsbelet nem oltja ki, míg csak győzelemre nem viszi az ítéletet.” (Mt. 12, 19.)

Jézus életében, úgy, ahogy az evangéliumokban előttünk áll, minden ízében tapasztalni lehet a fentebbi elveknek a legkisebb életrezdülésen is kiverődő megvalósulását.

Jézus nem lett életében világhírű nagyság. Nem mintha nem tudott volna, hanem mert, nem akart világhírré szert tenni. Kezében voltak a lehetőségek, de ő tudatosan, kiaknázatlanul hagyta mindazt a történelmi erőt és kategóriát, ami — még az akkori világban is — ismertté tehetné volna. És mert tudatosan elkerülte mindezeket, azért nem volt mit feljegyezniük a történetíróknak.

Érdeemes néhány ilyen lehetőséget megvizsgálunk.

A birodalom legkisebb országa

Könnyebben jut valaki hírnévhez, ha egy nagy kultúrájú és vezető hatalmú országban kezdi működését, nem egy eldugott kicsiny tartományban. A magyar tudósok tudományukkal és találmányaikkal éppen azért nem tudtak feltűnni a művelt világ porondján, mert az elnyomó osztrák nagyhatalom mellett kicsiny országban és majdnem elszigetelt nyelvi kultúrában éltek. Judea a római világbirodalom szélén törpe, elszigetelt kultúrájú államocska volt. Jézus itt kezdte működését és szándékosan nem lépte túl határait. Pedig tudatában volt annak, hogy más kultúrák és más országok az akkori multban és az akkori jelenben sokkal több eshetőséget kínáltak tanainak befogadására. „A ninivei emberek — mondja — feltámadnak az ítéletkor ezzel a nemzedékkel és kárhozzatni fogják azt; mert ők bűnbánatot tartottak Jónás prédikációjára; pedig íme nagyobb van itt Jónásnál.” (Mt. 12, 41.) Hasonlóképp szól Sába királynőjéről (u. o.) és az elfajult Szodomáról és Gomorráról, mint amik termékenyebb talaja lettek volna működésének és nagyobb sikert biztosítottak volna számára. — De nemcsak a multban látott nagyobb történelmi lehetőséget a magá számára, hanem jelenében is. „Ha Tirusban és Szidonban történtek volna a csodák, melyek tibennetek (Kafarnaum, Korozain, Bet-saida judeai városok) történtek, már régen szörzsákban és hamuban tartottak volna bűnbánatot.” (Mt. 11, 21.)

És el is képzelhetjük, hogy ha Jézus Rómába megy és ott tanít, elérhette volna azt a világhírt, amit Jézussal némiképpen rokon tanításával pár évtizeddel később pl. Epiktetosz elért: hogy még egy Hadrián császár is elzarándokolt hozzá és leült tanítóasztala elé, pedig Epiktetosz Néro udvari tisztjének rabszolgájától származott. És Jézusnak Epiktétoszszal szemben még az az előnye is megvolt, hogy Judeából származott. Judeából vártak egy nagy uralkodót a rómaiak; erről Tacitus és Suetónius is megemlékezik. Mindkettő ugyanis azt írja majdnem hasonló szavakkal: „Sokaknak az volt a meggyőződésük a papok könyvei alapján, hogy uralomra jut abban az időben a Kelet, és hogy a Judeából származók ragadják magukhoz a hatalmat.” (Historiae, 5, 13; Suetonius: Vita Vespasiani 4, 5.)

Jézus ezt az eshetőséget nem használta ki maga számára, mert — mint egy feníciai kérelemmel kapcsolatban mondta — „én csak Izrael házának elveszett juhaihoz küldettem”. (Mt. 15, 24.) És éppen ez az igazgató Jézusnál: tudván-tudja, hogy másutt nagyobb sikerei lennének, de nem megy oda. Atyafiságával és tanítványaival keserű vitái vannak: „Ha ezeket cselekszed, mutasd meg magad a világnak.” (Ján. 7, 4.) És éppen ez az érvük: „Hiszen senki sem cselekszik rejtekben, aki nyilvánosságra

akar jutni.” (u. o.) Igen, de ő éppen azt az igazságot akarta érvényre juttatni: „Semmi sincs elleplezve, mit le ne lepleznének, sem elrejtve, amit meg ne tudnának.” (Luk. 12, 2.)

Híres helyek

A másik lehetőség, amivel hírnévre lehet szert tenni, a történelmileg híres helyek varázsa. Ma már nem jelent sokat a híres helyről való származás, de Jézus korában még igen. Különösen a zsidóknál volt fontos, mert hiszen Betlehem volt megjelölve a Messiás származási helyének, Jézus ott született. Kihaszználhatta volna betlehemi születésének tényét, de nem tette. Pedig a zsidókkal való vitáiban ez jó szolgálatot tehetett volna neki. Názáretinek hitték és tudták, és Jézus nem javította ki soha a zsidók e tévedését. „Jöhet-e valami jó Názáretből?” — kérdi már Natanael. (Ján. 1, 46.) A Jézus érdekében szót emelő Nikodémusnak a zsidó főpapok ezt felelik: „Vizsgáld az Írásokat, és lásd, hogy Galileából próféta nem támad.” (Ján. 7, 52.) A Jézuson vitakozó népben is elhangzik a szó: „Nem azt mondja-e az Írás, hogy Dávid ivadékából és Betlehem helyiségéből jön a Krisztus? Csak nem jön Galileából a Krisztus?” (Ján. 7, 41.) És éppen ezzel érvelnek Jézus messiási méltósága ellen: „Erről tudjuk, hogy honnét való (t. i. Galileából)” (u. o.). Ahelyett, hogy betlehemi származására hivatkoznék — az akkori időben megvolt ennek bizonyítási módja — dodonai választ ad (Ján. 7, 28.).

Nem akarta kihasználni származási helyének nimbuszát, pedig kihasználhatta volna.

A csodák varázsa

Ugyanígy van csodáival is. Tesz csodát, hiszen isteni küldetését valamilyen formán igazolni kell. Sokak előtt teszi a csodákat. Némelyiket a zsidók vezetői hivatalosan is kivizsgálják (pl. a vakon született esetben, Ján. 9.). De sohasem hajlandó a csodákat követelőkkel szóbaállni. Pedig nem egyszer kéri „a farizeusok és szaduceusok, hogy égi jelt mutasson neki.” (Mt. 16, 1.) Heródes is örült, hogy Pilátus hozzá küldte a megköttözött Jézust, „mivel rágóta kívánta őt látni, mert sokat hallott felőle és remélte, hogy szeme láttára valami csodajelt fog művelni.” (Luk. 23, 8.) És nem tett csodát Heródes előtt. A keresztről sem szállott le, noha a zsidók erősítették: „Ha Izrael királya, szálljon le most a keresztről és hiszünk neki.” (Mt. 27, 42.) Feltámadása után diadalát „nem ugyan az egész népnek, hanem az Isten által előre kijelölt tanúknak” mutatta meg (Csel. 10, 41.).

A csodaéhség minden korban megvan; ennek révén óriási tömegeket lehet megmozgatni. Mi lett volna, ha Jézus Rómában a császári arénában produkálta volna magát az egész akkori világ szemeláttára! De nem tette, sem Rómában, sem Palesztinában. Szemléletesen írja Szent János: „Mikor Jézus Jeruzsálemben vala a husvétii ünnepen, sokan hívének az ő nevében, látván csodajeleit. De Jézus nem bizta magát rájuk, mert ismerte mindnyájukat... mert ő tudta, mi van az emberben.” (Ján. 2, 23—25.) És igaza volt. Mert az emberben az van, hogy ha nem akar, nem hisz a csodának sem. Mikor az inaszakadtat az ellenséges zsidók szeme láttára meggyógyítja, ahelyett, hogy hittek volna benne, azt mondták, az ördögök fejedelme által műveli csodáit. A feltámasztott Lázárt a zsidók meg akarják ölni, hogy a csoda emlékeztetőjét eltüntessék. A csoda önmagában nem hoz benső változást. Jellemző, hogy a csodás kenyérszaporítás

tanúi Jézus ellen fordulnak (Ján. 6.). A csodát követelő hitetlenek a csoda megjelenésekor sem lesznek hívőkké.

Jézus nem akarta kihasználni a csodatetteit kísérő tömeghangulatot s nem volt hajlandó csodáival a világ színpadán megjeleneni.

Rajongások nélkül

Jézus értette a módját, hogy kell az emberekkel bántani. „Úgy tanította őket, mint akinek hatalma van” — írja az evangélista (Mt. 7, 28.). Három napig is el tudta feledtetni az emberekkel még a napi evés-ivást is (Mt. 15, 32.); az elfogatására kiküldött katonák is megbabonázottan térnek vissza: „Soha ember nem beszélt így, mint ez az ember.” (Ján. 7, 46.); a zsidó főemberek is kénytelenek respektálni és csak kerülgetik, fogas kérdéseikre zavarodottan kénytelenek visszavonulni (Mt. 22, 22.).

Sem a beszédeitől kiváltott tömeghangulatot, sem a csodáival kirobantott rajongást nem használja ki. A csodák híresztelését megtiltja. Ha nem fogadnak szót, ő rejtőzik el. „Jézus már nem mehetett nyilvánosan a városba, — írja az evangélista — hanem kívül pusztá helyeken tartózkodék.” (Mk. 1, 45.). A kenyérszaporítás után királlyá akarják tenni, ezért elfut a tömeg elől (Ján. 6, 15.).

A megvetett kő

Általában az emberi erőnek és nagyságnak azokat a formáit, melyeket történelmileg nyilvántartani, évkönyvekben regisztrálni lehet, Jézus az Istenhez mérten kicsinek ítélte. Hányszor olvasunk ilyen kitételeit: „Ami magas az emberek előtt, utálatos az Isten szemében.” (Luk. 16, 4.) A benne jelentkező isteni világot viszont szereti olyan építőkőhöz hasonlítani, „melyet az építők megvetettek”. (Luk. 20, 17.) Ezzel dokumentálja azt, hogy gyökeresen más szemléleten van, mint amit mi nagyra tartunk. Tisztában volt vele, hogy a világ szellemi nagyjai semmire sem értékelik Őt és eszméit: mintahogy a kőműves eldobja azt a téglát, amit nem tart megfelelőnek az építéshez. Ettől nem hogy megijedne; hanem inkább az isteni erőfölösleg játékos könnyedségével „ami a világ szerint oktalán, választotta ki az Isten, hogy megszégyenítse a bölcseket, és azt, ami a világ szerint győnge, választotta ki az Isten, hogy megszégyenítse az erőseket, s azokat, amik semmik, hogy azokat, amik valamik, megsemmisítse.” (I. Kor. 1, 27.) És ahelyett, hogy ezen szorongana és sópánkodna. magabiztos erejében „örvendezik a Szentlélekben: Áldalak téged Atyám! mennynek és földnek Ura! hogy elrejtetted ezeket a bölcsek és okosak elől és kijelentetted a kisdedeknek. Úgy van Atyám, mert így tetszett neked.” (Luk. 10, 21.)

Ha valaki éppen az általunk számba vehető mozzanatokat ragadja meg és ezeken keresztül akarja megmutatni erejét, és éppen azokat teszi meg történelme hordozójává, amik a mi mértékeink szerint nem azok, ott nem tud mit feljegyezni sem Tacitus, sem Suetonius. Ezek csak a haszontalan követ látták Jézusban, csak azt, ami oktalanság és erőtlenség. Ezekről nem volt mit feljegyezni sem Tacitusnak, sem másnak. Vagy ha volt, az nem lehetett más, mint alábecsülés.

Jézus nemcsak a történelmi lehetőségeket nem használta ki, hanem az ellene dolgozó erők is szolgálatába álltak. A talmud becsmérelte, és ma éppen ezek a becsmérlések tesznek tanúságot róla, hogy Jézus élt és olyan nagy volt, hogy a zsidóságnak ennyi energiával kellett küzdenie ellene.

Hadrián pogány templomai a Jézus élete által megszentelt helyeken megint csak azt bizonyítják, mennyi munkát és költséget kellett mozgósítania a római birodalom fejének a kis palesztinai helyek kultuszaival szemben. Talán sohasem találtuk volna meg pontosan Jézus születésének, halálának és sírjának helyét, ha ezek a pogány építmények nem mutatnák volna meg. A keresztény Alexamenost gúnyoló pogány katona sem gondolta, hogy istenkáromlást kifejező szénrajzára áhítattal fognak felnézni a késői századok gyermekei. Ő rajzával kigúnyolta Alexamenos hitét, s minket meg pontosan értesít vele arról, hogy Alexamenos Krisztust Istennek tartotta, és a kívülállók számára érthetetlen s tébolynak tetsző keresztáldozat volt imádatának középpontja.

Sík Sándor

A HUSZONKETTEDIK ZSOLTÁR*

Az Úr énnékem pásztorom, nincs semmiben hiányom;

kövér gyepeken ad helyet tanyáznakom.

Csendes vizekre terel engemet;

és felüdíti lelkemet.

S az ő nevéért

az igazság ösvényein vezet.

Ha járok is setétlő völgyeken,

nem félek semmi bajtól, mert te vagy ott velem.

A te védőhusángod, a te pásztorbotod:

bizakodásom nékem ott.

Asztalt teritesz énnekem,

azok előtt, kik törnek ellenem.

Homlokomat olajjal hízlalod,

színültig az én serlegem.

Jóság és kegyelem kíséri

életem minden napjai sorát,

S hajlékom lesz az Úrnak hajlékában

hosszú-hosszú időkön át.

* A Zsoltárok Könyvének készülő új kiadásából.